

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Гафіатуліної Анни Вікторівни

«Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України»,

поданої на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07. – педагогічна та вікова психологія

Успішне становлення української держави неможливе без спрямування системи освіти на формування у підростаючого покоління таких форм суспільної самосвідомості, як етнічна, національна, громадянська. Пріоритетним завданням «Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді» є формування і розвиток національної самосвідомості особистості. Тому виконане автором дисертаційне дослідження, яке присвячено вивченню та вирішенню важливої та водночас складної проблеми формування національної самосвідомості студентської молоді України є безсумнівно **актуальним**. Потреба у визначенні ґрунтовних засад специфіки національної самосвідомості українських студентів сприятиме й розумінню загальнонаціональних та регіональних особливостей її формування.

Формулювання **об'єкта, предмета й мети** логічно вибудовано згідно з темою, що свідчить про належний рівень наукової підготовки дисертантки. **Завдання дослідження** цілком відповідають визначеній темі й торкаються проблематики національної самосвідомості студентської молоді у теоретичній, емпіричній та прикладній репрезентаціях проблеми.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, обумовлений раціональною та логічно узгодженою структурою дисертаційного дослідження, яке складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел

та додатків. Достатньою є й джерельна база дослідження, що налічує 218 найменувань, з них 21 – англійською мовою. Основний зміст дисертації викладено на 155 сторінках. Робота містить 21 таблицю, 4 рисунки. Такий обсяг і логічна структура представленої до захисту наукової роботи дає змогу дисертантці достатньо повно та аргументовано презентувати свої наукові здобутки. Аналіз публікацій здобувачки засвідчив їх кількісну і якісну відповідність вимогам до висвітлення результатів дослідження, а також той факт, що вони відображають основний зміст дисертаційної роботи.

Перший розділ дисертації «Теоретико-методологічні основи дослідження національної самосвідомості особистості» привертає до себе увагу високою методологічністю осмислення автором концептуальних основ дослідження і тлумаченням низки соціально-психологічних понять: «національна самосвідомість», «національна свідомість», «етнічна свідомість», «суспільна свідомість», «ментальність». Теоретична цінність отриманих у першому розділі результатів полягає у формуванні поняттєво-категоріального апарату для подальшого емпіричного дослідження. Виклад матеріалу послідовний, логічний, теоретичні положення достатньою мірою обґрунтовані.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей національної самосвідомості студентської молоді» висвітлено організаційно-методичні засади діагностичного дослідження психологічних особливостей національної самосвідомості українських студентів, аргументовано процедури математичної обробки даних. В роботі детально описано змістові характеристики національної самосвідомості, при цьому виклад емпіричних констатацій проведено послідовно і логічно. Здобувачкою досліджено колективну самооцінку студентської молоді, структуру ставлення до національної спільноти, семантику ключового поняття національної самосвідомості. Ознаки інноваційності несе в собі проведений порівняльний

аналіз особливостей національної самосвідомості чотирьох груп досліджуваних за регіональним принципом.

У третьому розділі «Програма формування національної самосвідомості студентської молоді» теоретично обґрунтовано та емпірично перевірено ефективність розробленої авторкою програми формування національної самосвідомості. Заслугує на увагу авторське бачення психологічних особливостей формування національної самосвідомості, які було визначено на основі результатів констатувального експерименту. Дисертанткою статистично доведено ефективність впровадженої програми та зафіксовано якісні трансформації в національній самосвідомості досліджуваної групи студентської молоді.

Сформульовані в роботі висновки та рекомендації відповідають поставленим завданням дисертаційного дослідження, аргументовані, науково обґрунтовані, мають наукове і практичне значення.

Щодо достовірності та наукової новизни одержаних результатів дисертаційного дослідження А.В. Гафіатуліної необхідно відмітити, що в роботі вперше розкрито спільні та регіонально-специфічні змістові характеристики національної самосвідомості студентів-представників північної, південної, західної та східної регіональних ментальностей України. Здобувачкою розширено зміст поняття національної самосвідомості як однієї з форм суспільної свідомості, що має соціально-політичне походження – з одного боку, та етнічно-культурне підґрунтя – з іншого. На основі визначених змістових характеристик національної самосвідомості дисертанткою визначено особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України, які полягають, передусім, у врахуванні регіональних особливостей національної самосвідомості студентської молоді.

Оцінюючи ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації А.В. Гафіатуліної, слід зазначити, що значною мірою вони забезпечується відповідною структурою роботи: кожний з трьох

розділів є завершеним відповідно до поставленої мети та завдань; висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту розділів і завданням дослідження загалом; складові роботи взаємопов'язані, що, в цілому, відображає теоретичну та методичну позиції автора, яка базується на достатньо високому науковому рівні узагальнення теоретичних та емпіричних результатів дослідження. Для розв'язання поставлених завдань дисертанткою було коректно використано психодіагностичний інструментарій, який включав комплекс теоретичних, емпіричних та статистичних методів науково-педагогічного дослідження, які ефективно доповнювали один одного.

Суттєвими результатами дослідження є подальше поглиблення теоретичних уявлень про особливості формування національної самосвідомості молодих українців у процесі навчання в закладах вищої освіти. Психологічними особливостями формування національної самосвідомості українських студентів визначено: необхідність сприяння інтенсифікації відчуття відповідальності за свою національну спільноту, зацікавленості та симпатії до своєї нації, усвідомленню власних національно-психологічних рис.

Практичне значення здійсненого наукового дослідження є безсумнівним, оскільки розроблена авторкою програма та рекомендації щодо впровадження програми з урахуванням аспекту регіональної ментальності дають змогу оптимізувати гармонійний розвиток національної самосвідомості студентів під час навчання в закладах вищої освіти. Реалізація змісту програми забезпечена адекватними його завданням методами і формами роботи. Отримані результати дослідження можуть бути використані у процесі підготовки фахівців з психології під час викладання навчальних дисциплін з вікової, педагогічної, соціальної психології та етнопсихології.

Зміст дисертації Гафіатуліної А. В. повністю відображений у авторефераті, який зберігає логіку авторської побудови дослідження та

створює уявлення про основні етапи роботи над темою, яка розроблялася.

Позитивно оцінюючи наукові результати дисертаційної роботи А. В. Гафіатуліної, вважаємо за необхідне висловити й деякі **зауваження** та побажання:

1. На підставі теоретичного аналізу в дисертації охарактеризовано та визначено співвідношення понять «національна свідомість», «національна самосвідомість» та «етнічна самосвідомість». Доречним, на нашу думку було б і більш широке розкриття співвідношення таких понять як «регіональна ментальність» та «регіональна самосвідомість», які досить часто використовуються в роботі.
2. Досліджуючи психосемантичні особливості національної самосвідомості студентської молоді, авторкою було проаналізовано ключовий конструкт – поняття «нація». Проте не зайвим було б розширити спектр категорій для оцінювання змістової характеристики національної самосвідомості за рахунок інших системотвірних понять.
3. В дисертації теоретично виділено та емпірично досліджено три компоненти національної самосвідомості: когнітивний, емоційно-ціннісний та регулятивний. Доречним, на нашу думку, було б охарактеризувати прояви цих компонентів в поведінці студентської молоді.
4. У висновках до дисертації (п. 4) зазначається, що формувальна програма «Україна – єдина в багатоманітності» підтвердила можливість посилення психологічних умов, створення та реалізація яких веде до підвищення показників компонентів національної самосвідомості студентів. Проте, в самій дисертації, зокрема в 3 розділі, ми не знайшли чіткого переліку та ґрунтовної характеристики цих умов.

Проте, наведені вище зауваження не спростовують високої позитивної оцінки дисертаційного дослідження А.В. Гафіатуліної, а певною мірою

доповнюють об'єктивну характеристику практичної складності та значущості проблеми, піднятої та розв'язаної в ході проведеного дослідження.

Представлене дослідження відповідає вимогам п.п. 9,11,12,13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

На підставі викладеного вважаємо, що дисертація А.В. Гафіатуліної «Психологічні особливості формування національної самосвідомості студентської молоді України» є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності є внеском у розвиток педагогічної та вікової психології, а її автор, Анна Вікторівна Гафіатуліна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

**Кандидат психологічних наук,
асистент кафедри соціальної психології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка**

Г.А. Ставицький

ПІСНИС ЗАСВІАЧУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР НАЧ
КАРАУЛЬНА Н.В.
18.01.2017

[Handwritten signature]